

МІСЦЕ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУТІВ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ

В статті, з теоретичної точки зору, розглядається місце фінансових інститутів у системі національних рахунків. Розглянуті основні джерела інформації для розрахунку випуску та проміжного споживання по сектору фінансових корпорацій.

Ключові слова: фінансові корпорації, сектор фінансових корпорацій, економічні інститути, система національних рахунків, фінансове посередництво, фінансове підприємство.

В статье с теоретической точки зрения, рассматривается место финансовых институтов в системе национальных счетов. Показаны основные источники информации для расчета выпуска и промежуточного потребления по сектору финансовых корпораций.

Ключевые слова: финансовые корпорации, сектор финансовых корпораций, экономические институты, система национальных счетов, финансовое посредничество, финансовое предприятие.

In article from the theoretical point of view, the place of financial institutions in system of national accounts is considered. The basic sources of the information for calculation of release and intermediate consumption on sector of financial corporations are shown.

Keywords: financial corporations, sector of financial corporations, economic institutes, system of national accounts, financial intermediary, the financial enterprise.

Сучасними тенденціями світового фінансового ринку є: дерегуляція і глобалізація, загострення конкуренції, інтенсивний розвиток інтенсивних технологій, зростання вимог споживачів банківських послуг до якості задоволення цих потреб, згорання традиційної посередницької функції банків, інтенсифікація процесів концентрації, консолідації та універсалізації у сфері фінансових послуг, зростання ролі іноземних банків на національних ринках. Фінансовий сектор займає важливе місце у системі розширеного відтворення ВВП, що пов'язується зі здатністю фінансових установ суттєво впливати на перебіг усіх стадій суспільного відтворення. Важливою передумовою реалізації позитивного впливу фінансового сектору на економічне зростання країни має стати досягнення ефективності його діяльності, що можливе лише за умови чіткого державного регулювання. Це в свою чергу потребує комплексної, послідовної та узгодженої системи оцінки економічних операцій, яка забезпечує функціонування на макрорівні сучасної системи управління економікою. Таким інструментом є система національних рахунків (СНР), яка забезпечує відповідність методологічних принципів статистики державних фінансів, грошово-кредитної статистики та платіжного балансу. Національні рахунки відо-

бражають наскрізний рух потоків товарів і послуг, доходів та фінансових ресурсів на всіх стадіях економічного відтворення – від виробництва до кінцевого споживання, нагромадження і формування національного багатства.

Наукові розробки у галузі обґрунтування сутності відтворювальних процесів та ролі у них фінансового сектору, дослідженні впливу фінансових інститутів на розвиток економічної системи, розробка напрямів удосконалення грошово-кредитних відносин знайшли чільне місце у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: В.Базилевич, І.Балабанов, О.Дзюблюк, О.Лаврушина, Ж.Матук, Д.Норт, О.Уільямсон.

Важливість фінансового рахунку як дієвого аналітичного інструменту, показники якого використовуються при виробленні та прийнятті обґрунтованих управлінських рішень на макрорівні висвітлюються у методологічних розробках Беглової О.Ю., Нікітіної І.М., Москвіна О.О., Іванова Ю.І.

Мета дослідження полягає у визначенні, з теоретичної точки зору місця фінансових інститутів у системі національних рахунків та відображенні класифікації інституційних одиниць у секторі фінансових корпорацій.

Поняття "інститут" (від латинського "institutum" – установа, устрій) має багато значень у сучасній

науці та практиці. Зокрема, у юриспруденції, де воно виникло, під цим поняттям розуміють сукупність правових норм у якій-небудь сфері суспільних відносин [4, с.400]. Із правової практики поняття перейшло до соціології, яка розширила сфери його застосування, позначаючи ним відносно стабільні та інтегровані сукупності символів, цінностей, норм, ролей та статусів, завдяки яким управляються різні сфери життя людини [11, с.50]. Пізніше соціологія економіки ввела поняття економічних інститутів як найбільш стійких соціальних відносин, що підлягають жорсткій регламентації у сфері господарювання [10, с.232]. Будь яка економічна діяльність стала розглядатися у розрізі її інституціоналізації – встановлення, заснування певної процедури соціальних дій і взаємовідносин, що забезпечує само відновлюваний, міцний, характер процесу задоволення найважливіших потреб людства [10, с.241].

Спочатку економічні інститути розглядали як надбудову, середовище, що обслуговує та об'єднує діяльність різних економічних суб'єктів в єдине ціле. Виходячи з цього, будь які організації, у тому числі й фінансові, не могли бути визнані інститутами, оскільки являлися не допоміжною складовою ринкової економічної системи, а активними її діячами. Зокрема, Д.Норт зауважував, що ні в якому разі не можна ототожнювати поняття "інститут" та "організації", оскільки слід чітко відрізнити "правила гри" – інститути від "гравців" – організацій [9, с.13]. Але поступово економічна думка відійшла від значених обмежень і інститутами стали називати не лише відносини, дії, а й організації. Зокрема, представник "нової інституційної економіки" О.Уільямсон розглядає економічні інститути як механізми управління контрактними відносинами, причому до найважливіших з них відносить фірми та ринки [12, с.48]. Таке широке розуміння економічних інститутів, дає змогу віднести до них і фінансові установи. Аналогічний підхід здавна був характерний для американських учених, які трактують банк як "фінансовий інститут, основною функцією якого є акумуляція вкладів від бажаючих здійснити збереження" [8, с.541]. В європейській літературі також знайшло розповсюдження трактування банків як інститутів. Зокрема, французький економіст Ж.Матук вважає, що банки є інститутами, необхідними для "виробництва вартості" і її обігу, накопичення капіталу та розподілу його між секторами економіки і підприємствами [7, с.5]. Віднесення банків до інститутів зустрічається також серед російських [1, с.5; 2, с. 17; 13, с. 379] та українських вчених [3, с.130; 5, с.49].

Кожен інститут характеризується наявністю мети своєї діяльності, конкретними функціями, які забезпечують досягнення цієї мети, набором ролей, типових для даного інституту, системою норм, санкцій та стимулів [6, с.337]. Також він повинен характеризуватися його місцем в економічній системі країни.

Сектор фінансових корпорацій включає всі корпорації або квазікорпорації-резиденти, основною функцією яких є фінансове посередництво або допоміжна фінансова діяльність, тісно пов'язана з фінансовим посередництвом. Оскільки фінансове посередництво за своєю природою відрізняється від більшості інших видів виробничої діяльності та має значну роль в процесі розширеного відтворення, фінансові корпорації, як окремі економічні інститути, відокремлюються від не фінансових корпорацій вже на першому рівні прийнятому у системі національних рахунків розподілу за секторами.

Фінансове посередництво – це вид виробничої діяльності, в процесі якої інституційна одиниця приймає зобов'язання за власний рахунок з метою придбання фінансових активів шляхом участі у фінансових опера-

ціях на ринку. Роль фінансових посередників полягає у перерозподілі засобів між кредиторами та користувачами кредиту шляхом надання їм посередницьких послуг. Посередники мобілізують засоби кредиторів та трансформують або реорганізують їх таким чином, щоб задовольнити потреби користувачів кредиту. Мобілізація засобів відбувається шляхом прийняття зобов'язань не лише у формі депозитів, але й через випуск векселів, облигацій або інших цінних паперів. Посередники використовують ці засоби для придбання фінансових активів, в основному надаючи аванси та займи іншим одиницям, а також скуповуючи векселя, облигації та інші цінні папери. Фінансовий посередник – не просто агент інших інституційних одиниць, він піддає себе ризику, оскільки діє за власний рахунок.

Фінансові підприємства визначаються в системі національних рахунків, як підприємства, що в основному займаються або посередництвом, або допоміжними видами фінансової діяльності, що тісно пов'язані з останнім. Тому у дану категорію враховуються підприємства, основною функцією яких є допомога фінансовому посередництву, але самі вони не обов'язково приймають участь у фінансовому посередництві. Фінансові підприємства охоплюють всі підприємства, основний вид діяльності яких охарактеризовано у 65, 66 та 67 розділах Міжнародної стандартної галузевої класифікації усіх видів економічної діяльності. До них належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

Фінансові корпорації та квазікорпорації групуються у такі під сектори:

- a) центральний банк;
- b) інші депозитні корпорації, в тому числі:
 - грошово-депозитні корпорації;
 - інші.

- c) інші фінансові посередники, за виключенням страхових корпорацій та пенсійних фондів;
- d) допоміжні фінансові одиниці;
- e) страхові корпорації та пенсійні фонди.

Випуск і проміжне споживання сектора фінансових корпорацій, може бути визначено за кількома формами звітності: по банківській діяльності – за інформацією про прибутки та збитки Національного банку України та за даними Зведеного звіту про прибутки та збитки банків України; по страхових компаніях – на основі даних Державної комісії з регулювання фінансових послуг України згідно з встановленими для страховиків формами звітності та даними форми №1-ст "Звіт про фінансову діяльність страхової організації"; по довірчих товариствах – за даними форми №1-дт "Звіт про фінансову довірчого товариства"; по біржах використовується статистична форма №1-біржа "Звіт про діяльність біржі".

Окремо слід звернути увагу, що в Україні запроваджено складання фінансового рахунку в цілому по економіці та в розрізі її інституційних секторів за видами фінансових активів / зобов'язань, що є надзвичайно важливим для здійснення всебічного аналізу фінансового стану країни, структури її накопичених зовнішніх фінансових ресурсів, а також оцінки фінансових взаємовідносин між суб'єктами економічної діяльності. Фінансовий рахунок не має балансуєвої статті, яка б переносилася на інші рахунки, як це має місце щодо всіх інших рахунків системи, що передують йому, у зв'язку з тим, що він є завершальним у послідовності рахунків, які відображають економічні операції між інституційними одиницями економіки.

Обмін існуючих фінансових активів на інші фінансові активи відображається винятково у рамках фінансового рахунку і стосується тільки активів. Так, якщо існуюча облігація в результаті угоди на вторинному ринку переходить від однієї інституційної одиниці до іншої, фінансовий рахунок продавця фіксує зменшення авуарів (грошових ресурсів банків-резидентів в іноземних валютах, цінних паперах, золоті, що є на його рахунках у закордонних банках) цінних паперів та збільшення на ту ж суму засобів платежу. По фінансовому рахунку поку-пця проводяться зворотні записи. Коли виникнення нового фінансового активу пов'язано з прийняттям інституційною одиницею фінансового зобов'язання, всі необхідні проводки можуть бути також відображені на фінансовому рахунку. Для визначення фінансових активів і зобов'язань інституційних секторів економіки спираючись на вітчизняне законодавство використовують інформацію: ф.№1 "Баланс" підприємств, "Баланс Національного банку України", "Зведений баланс банків України", ф.№748 "Звіт про касові обороти" Національного банку України, ф.№1 "Баланс" бюджетних установ, "Звіт про фінансовий стан державного бюджету України" (баланс), "Баланс виконання бюджетів Автономної республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя", ф.№1 "Баланс" Пенсійного фонду, ф.№1 "Баланс" Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, ф.№1 "Баланс" Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, ф.№1 "Баланс" Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Платіжний баланс України.

У розвинутій ринковій економіці різні форми фінансових інструментів приймають на себе функції пов'язані з оформленням власності на значну частину суспільного капіталу, а також функції що забезпечують міжгалузевий та міжрегіональний перелив капіталу. Звідси ми робимо висновок, що у ринковій системі певна доля суспільного капіталу повинна знаходитися у формі ліквідних накопичень, які слугують свого роду "мастилом" для відтворювального процесу, формою накопичення та засобом фінансування. При цьому відносно здоровою може вважатися лише та економіка, в якій інвестиції в "паперове багатство" в економічно необхідній пропорції можуть вважатися настільки ж надійними, як і інвестиції в традиційні види матеріальних активів. При цьому стосовно "паперового багатства" ми добре бачимо відмінності в трактовці на макро- та мікро рівні. На макро рівні паперові активи здебільшого нічого не додають до реального багатства нації, а так би мовити вказують на пропорції його розподілу.

1. Банки и банковское дело [Текст] / под ред. И. Т.Балабанова. – СПб.: Питер, 2003. – 304 с. 2. Банковское дело [Текст] / под ред. О.И.Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 576 с. 3. Богачев В.И. Экономическая теория рыночных отношений. Макроэкономика, Микроэкономика [Текст] / [Богачев В.И., Кравченко К.В.] – К.: Аристей, – 3-е изд., 2003. – 448с. 4. Великий тлумачний словник української мови / під. ред. В.Т.Бусел. – К.: ВТФ "Перун", 2003.- 1440с. 5. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки [Текст]: [монографія] / Дзюблюк О.В. – К.: Поліграф книга, 2000. – 512 с. 6. Кравченко А.И. Социология [Текст]: [учебник для вузов] / Кравченко А.И. – М.: Академический проект, 2000. – 382 с. 7. Матук Ж. Финансовые системы Франции и других стран: в 2-х томах. Пер. с фр. / Матук Ж. – М.: Финстатинформ, 1994. – Т.1 в 2 кн. – Кн.2 – 236 с. 8. Менкью Н.Г. Принципы экономики [Текст]: [моногр.] / Менкью Н.Г. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 784 с. 9. Норд Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки [Текст]: [моногр.] / Норд Д. – К.: Основи, 2000. – 198 с. 10. Общая социология [Текст]: [учеб. пособ] / Под общ. ред. проф. А.Г.Ефендиева. – М.:ИНФРА, 2000. – 654 с.
11. Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії [Текст]: [моногр.] / Сірий Є.В. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
12. Уильямсон О.И. Экономические институты капитализма: фирмы, рынки, "отношенческая" контракция [Текст]: [моногр.] / Уильямсон О.И. – СПб.: Лениздат, 1996. – 702 с. 13. Экономическая теория [Текст]: [учебник для вузов] / [Добрынин А.И, Тарасевич Л.С.]; под ред. А.И.Добрынина: 3-е изд. – СПб.: Питер, 1999. – 544 с.

Надійшла до редколегії 11 . 0 1 . 12

